Burgercollectieven: de motor achter sociale innovatie en maatschappelijk rendement!

Door een grote diversiteit aan verschijningsvormen en benamingen zou je de grotere beweging misschien niet direct herkennen. Bewonersinitiatieven, wijkcoöperaties, lokale fondsen, wijkbedrijven, energiecoöperaties, sociale ondernemingen; het zijn allemaal vormen waarin burgers zich verenigen om gezamenlijke maatschappelijke doelen te realiseren. Al deze kleine samenwerkingsverbanden van burgers – we vatten ze samen met de term 'burgercollectieven' – zijn onderdeel van een grote beweging die het maatschappelijke landschap ingrijpend doet veranderen.

Burgercollectieven maken een opmars in de maatschappij

De beweging maakt een snelle groei door en neemt steeds professionelere vormen aan. De burgercollectieven drijven op de positieve energie die vrijkomt als mensen de krachten bundelen en de regie over hun directe leefomgeving nemen. Steeds vaker wordt kennis en inspiratie gedeeld met burgercollectieven in de omgeving, waardoor regionale en landelijke netwerken ontstaan.

De lokale gemeenschap is de nieuwe zuil

Burgercollectieven hebben een grote reikwijdte. Iedere Nederlander kent er wel een of is er persoonlijk op een of andere wijze bij betrokken. Hun gezamenlijke ledental is groter dan dat van kerken, vakbonden of politieke partijen. 'De lokale gemeenschap' is de nieuwe zuil. Het maatschappelijk belang van burgercollectieven is groot: zij zijn onmisbaar voor het behalen van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen[1] van de Verenigde Naties.

In deze notitie duiden we de gemeenschappelijke kenmerken, laten we zien wat burgercollectieven opleveren en doen we een appèl op de overheid om deze nieuwe sector te versterken.

---

1 www.sdgnederland.nl/sdgs

Grote verscheidenheid, duidelijke kenmerken

Ondernemend denken en handelen

Burgercollectieven geven op een ondernemende wijze vorm aan publieke taken vanuit publieke waarden als algemeen belang en solidariteit. Dit ondernemerschap draagt bij aan de onafhankelijkheid en eigen regie van de collectieven.

Burgercollectieven leveren producten en diensten waarvan het decennialang vanzelfsprekend was dat deze werden geleverd door overheden, maatschappelijke instellingen en bedrijven. Actieve burgers inventariseren met elkaar de vraag en organiseren vervolgens zelf het aanbod op terreinen als zorg, welzijn, veiligheid, cultuur, vervoer, voedsel en groen. Doordat ze dit binnen hun directe woonomgeving regelen, weten 'producenten' en 'consumenten' elkaar eenvoudig te vinden.

De winst voor de samenleving zit bijvoorbeeld in (een combinatie van):

- een efficiëntere aanpak dan de markt en de overheid: geen bureaucratie maar adhocratie
- betere aansluiting op de vraag: kwaliteit
- het creëren van, al dan niet betaald, werk: meedoen, zelfredzaamheid, vergroting veerkracht

Sociaal kapitaal

In veel gevallen waar diensten of producten door de markt worden aangeboden, wordt economische waarde aan de gemeenschap onttrokken. Door het zelf te organiseren leveren mensen uit de gemeenschap het kapitaal. De gemaakte winst komt direct ten goede aan de gemeenschap.

Burgercollectieven spreken mensen aan op hun gemeenschappelijke gevoel. Hierdoor weten zij burgers te activeren om niet alleen betaald aan de slag te gaan maar ook vrijwillig hun kennis en tijd in te zetten en hun talenten te ontwikkelen. De inzet van dit sociaal kapitaal is van onschatbare waarde voor de Nederlandse samenleving.

Sociale duurzaamheid

Burgercollectieven dragen in hoge mate bij aan het verduurzamen van de gemeenschap. Mensen krijgen weer het gevoel onderdeel te zijn van een groter geheel, waarover ze bovendien democratische zeggenschap hebben. Zo worden in het proces gemeenschappen gecreëerd waaraan welzijn wordt ontleend.

Burgercollectieven opereren vaak op de schaal van buurt, wijk of dorp. Deze (sub)lokale gemeenschappen nemen hierbij, gezien de huidige heterogeniteit van onze samenleving, een steeds belangrijkere plaats in.

De opbrengsten

Van eigendom naar eigenaarschap

Burgercollectieven hebben een gedeelde toekomstvisie. Ze werken aan een duurzame samenleving en streven naar een nieuwe economie. Een economie waarin op zijn minst de basisbehoeften – wonen, energie, zorg en een gezonde duurzame leefomgeving – in democratische, lokale handen zijn.
Hiermee bieden zij burgers een serieus alternatief om in deze behoeften te laten voorzien door hun eigen organisaties, in plaats van enkel als belastingbetaler door de overheid of als klant via de markt. Hierdoor ontstaat (collectief) eigenaarschap als alternatief voor een op kapitaal en eigendom gerichte economie.

Meervoudige impact

Integraal werken is voor burgercollectieven vanzelfsprekend. Nu steeds meer voelbaar wordt dat de mogelijkheden niet onbeperkt zijn, ontdekken mensen dat een middel kan dienen voor twee of meer doelen; denk aan energiemaatregelen die tegelijk de koopkracht én het klimaat beschermen. Door middelen voor meerdere doelen in te zetten, ontstaat meervoudige impact. Burgercollectieven integreren op een natuurlijke wijze diverse sectoren.

Duurzame samenleving

De grootste verdienste van burgercollectieven is een meer duurzamere samenleving. Met hun focus op democratische kwaliteit, bewuste omgang met middelen, meervoudige impact en de lange termijn zorgen ze voor een betere balans tussen *people, planet & profit*. Zo leveren ze een grote bijdrage aan de realisatie van de door de overheid, bedrijven en fondsen omarmde Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties.

Knelpunten voor burgercollectieven

- Een (goede) aansluiting op de wereld van overheid, bedrijven en fondsen ontbreekt.
- De route die moet worden afgelegd om geld of kennis te verkrijgen, is te bureaucratisch. Dit kost veel tijd en energie.
- Ze worstelen met hun hybride businessmodel, en met het feit dat een deel van de waarde die ze leveren niet wordt ‘verzilverd’ of ‘gekapitaliseerd’ maar terecht komt bij andere partijen.
- Er is een gebrek aan passende financiële en juridische modellen. Ze moeten zich nu organiseren in een privaatrechtelijke rechtsvorm waarin ondernemen is gekoppeld aan eigendom. Voor burgercollectieven is eigendom in de klassieke, exclusieve zin niet van belang. Veel meer gaat het om eigenaarschap waarbij het niet draait om zaken ‘in bezit’ te krijgen maar om gezamenlijke productie en besluitvorming.

Blik vooruit

Waarom verder?

Als burgercollectieven hebben we een sector gecreëerd die van groot maatschappelijk en economisch belang is. Een sector die beter in staat is de diensten en producten te leveren waar mensen om vragen. Die de kracht van de gemeenschap mobiliseert door niet 'van bovenaf' maar 'van onderop' te organiseren. Die helpt bijdragen aan de gestelde duurzaamheids- en klimaatdoelen. Die oplossingen biedt waar de huidige organisatie, zoals die van de ouderenzorg en van de energievoorziening en -transitie, spaak loopt.

Bovenal hebben we een sector gecreëerd waarvan het potentieel nog lang niet volledig is benut.

Hoe verder?

We gaan – dwars door sectoren, verschijningsvormen en ontwikkelingsfasen – vanuit een gezamenlijke identiteit en vanuit een gezamenlijke agenda landelijk samenwerken. De verschillende koepels van de initiatieven uit de samenleving werken samen aan het versterken van de burgerbeweging. Deze programmatische samenwerking richt zich in eerste instantie op drie hefbomen voor meer impact, te weten: kennis, kapitaal en juridische innovatie. Deze worden hieronder toegelicht.

Kennis

Burgercollectieven hebben behoefte aan het ontwikkelen en delen van kennis, zodat ze niet allemaal zelf het wiel hoeven uitvinden. Ze zijn geen concurrenten van elkaar. Kennis hoeft daarom ook niet te worden gekapitaliseerd, maar kan vrij worden gedeeld. We zien al veel kennisuitwisseling binnen een sector – hoewel dat nog veel beter kan – maar nog nauwelijks tussen sectoren onderling. Er is geld en ondersteuning nodig om het ontwikkelen en delen van kennis goed te organiseren. Dit vraagt ook om meer kennis over de beweging zelf, en om monitoring van de ontwikkeling ervan.

Wij pleiten voor:

- een kennisplatform dat kennisdeling en ondersteuning van initiatieven organiseert
- beloning voor de inzet van degenen die de kennis ontwikkelen en delen

Kapitaal

Voor de opstart en doorontwikkeling van burgercollectieven is de kapitaalmarkt nodig. De huidige kapitaalmarkt en overige financieringssystemen zijn onvoldoende toegankelijk. Deels omdat er vrijwel altijd naar financieel rendement wordt gekeken en het maatschappelijk rendement onvoldoende meetelt.
Dat geldt voor opstartkapitaal voor versnelling van de collectieven en om *scale up*-financiering.

In de volgende fase is er ook ontwikkelkapitaal nodig. Dit kapitaal heeft in principe een revolverend karakter, want het verdient zich terug uit de onderneming in de toekomst. Ook maatschappelijke initiatieven en sociale ondernemingen zoeken vaak doorontwikkel-financiering en daar past een revolverend fonds bij met lagere financiële rendementseisen. Door ontwikkelkapitaal nationaal te organiseren kunnen alle burgercollectieven deze fase zonder veel risico ontwikkelen.

Wij pleiten voor:

- passende financieringsvormen per type burgercollectief. Burgercollectieven zijn per definitie eigendom van de gemeenschap en derhalve kan de waarde ervan niet worden vervreemd. Er zou niet-revolverend/publiek geld moeten worden vrijgemaakt om de initiatieven door de opstartfase heen te helpen en revolverend geld om de doorontwikkeling mogelijk te maken.

Juridische innovatie

Vanuit haar specifieke positie heeft de 'beweging van onderop' behoefte aan juridische innovatie. Burgercollectieven zijn geen markt en geen overheid. Op het snijvlak van privaat en publiek recht worden zij op dit moment onvoldoende bediend. Ook voor de sociale ondernemers passen de huidige rechtsvormen niet.

Wij pleiten voor:

- aanpassing van het juridisch stelsel om de ontwikkeling van de nieuwe golf van organisaties die als hoofdtaak hebben om maatschappelijk rendement te maken te stimuleren.

Met deze notitie doen onderstaande koepels en samenwerkingsverbanden een appèl op de overheid om middelen en beleid aan te passen en daarmee alle organisatie die impact op de Duurzame Ontwikkelingsdoelen en een duurzame samenleving leveren te faciliteren.

Onze concrete behoeften:

- Erkenning voor de onmisbare rol van burgercollectieven bij verduurzaming van gemeenschap en planeet.
- Erkenning voor de onmisbare rol van burgercollectieven bij de uitvoering van vastgesteld beleid.
- Gezamenlijke doelstellingen om, samen met de ministeries, de komende vijf jaar aan te werken.

Op de volgende pagina lichten wij onze organisaties verder toe.

Wij zijn:

Cooplink deelt kennis van en over wooncoöperaties. Het laat voorbeeldinitiatieven zien en houdt wooncoöperaties op de hoogte van trends en het laatste nieuws. Cooplink is ook de plek waar wooncoöperaties elkaar kunnen ontmoeten en ervaringen kunnen uitwisselen.

www.cooplink.nl

De Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen (LVKK) en haar provinciale verenigingen ondersteunen 4.000 bewonersorganisaties in het landelijk gebied. Deze organisaties nemen verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid van hun dorp en regio, door voorzieningen die voor hen van belang zijn zelf te realiseren.

www.lvkk.nl

Het Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners (LSA) is een sterk landelijk netwerk van actieve bewonersgroepen, zoals bewonersorganisaties, buurthuizen in zelfbeheer, bewonersbedrijven en coöperaties. Binnen het LSA bundelen zij hun kracht, hun stem en delen zij kennis. Het LSA gaat voor sterke, leefbare buurten waaraan iedereen kan bijdragen. Buurten waar alle partijen samenwerken op basis van gelijkwaardigheid.

www.lsabewoners.nl

Stichting Lokale Fondsen Nederland (LFN) droomt van een inclusieve en leefbare lokale samenleving voor elke inwoner en wil daaraan bijdragen door het stimuleren, motiveren en ondersteunen van lokale fondsen in heel Nederland. LFN helpt initiatiefnemers hun eigen lokale fonds op te richten en ondersteunt het netwerk van bestaande lokale fondsen. Want LFN vindt dat iedere gemeente in Nederland zijn eigen lokale fonds verdient!

www.lokalefondsen.nl

MAEX, de maatschappelijke beurs, maakt de activiteiten en impact van sociale initiatieven zichtbaar en meetbaar. Via speciaal door MAEX ontwikkelde tools krijgen initiatieven toegang tot kennis, kapitaal en klanten. MAEX faciliteert bedrijven, overheden, fondsen, en particulieren bij het realiseren van sociale impact via deze initiatieven. Er staan meer dan 1.800 initiatieven genoteerd (peilmoment oktober 2019), die maatschappelijke waarde leveren aan zo'n 4 miljoen Nederlanders.

www.maex.nl

Nederland Zorgt Voor Elkaar is het landelijk netwerk van burgercollectieven die zich bezighouden met het organiseren van de vraag en/of het aanbod van ontmoeting, ondersteuning, zorg, welzijn en (verzorgd) wonen. Inmiddels zijn er meer dan 800 van dit soort initiatieven, die opereren onder namen als zorgcoöperaties, naoberzorgpunten, stadsdorpen of zorgzame dorpen. Samen zorgen zij voor enkele miljoenen Nederlanders.

www.nlzve.nl

De Nationale Coöperatieve Raad (NCR) is de vereniging van coöperaties in Nederland. Als coöperatief kenniscentrum, platform en belangenbehartiger richt de dienstverlening zich op de collectieve coöperatieve sector en op individuele coöperaties. Coöperaties zijn te vinden in allerlei sectoren: van landbouw tot dienstverlening, van energie tot zorg. Nederland telt ruim 2.500 coöperaties met samen 25 miljoen lidmaatschappen en zijn samen goed voor 18% van het BBP.

www.cooperatie.nl

Energie Samen is de brancheorganisatie voor duurzame energie-initiatieven van burgers, boeren en andere ondernemers. Samen steken zij de handen uit de mouwen voor meer en sterkere lokale duurzame energieprojecten. Nederland telt inmiddels 582 lokale energiecoöperaties. De productie van duurzame energie door burgercollectieven is in 2019 met 70% toegenomen en is genoeg voor ruim 235.000 huishoudens.

www.energiesamen.nu